

Handreiking beleid en uitvragen

Natuurinclusieve (woning)bouw en Gebiedsontwikkeling

Met voorbeelden en praktische handvatten voor gemeentelijk beleid

Inhoudsopgave

1 Inleiding	3
Aanleiding: biodiversiteit en (nieuw)bouw	4
Doel en opbouw van deze handreiking	5
Wat is natuurinclusief bouwen?	5
2 De rol van de verschillende overheden	7
De rol van de gemeente	8
De rol van rijksoverheid en provincies	11
3 Natuurinclusief bouwen en de Omgevingswet	13
Natuurinclusief bouwen en de Omgevingswet	14
4 Voorbeelden van gemeenten en provincie	17
Voorbeelden van gemeenten en provincies	18
Omgevingsverordening Zuid-Holland	26
Bronnen	29
Colofon	30

A lush garden pond with various plants and a building in the background. The pond is surrounded by tall green reeds, yellow flowers, and other greenery. In the background, a modern building with a glass facade and a paved walkway with people can be seen.

1 Inleiding

Aanleiding: biodiversiteit en (nieuw)bouw

Natuurinclusief bouwen is een populair thema geworden in de afgelopen jaren. De behoefte aan het creëren van gezonde en aantrekkelijke leefomgevingen, de biodiversiteitscrisis, de noodzaak om toekomstbestendig te bouwen, en niet te vergeten de grote bouwuitdagingen en de energietransitie, laten zien hoe groot de ruimtelijke opgave voor zowel 'natuur' als voor 'woningbouw' is.

Een aantal gemeenten en provincies is al volop aan de slag om dit thema concreet te maken in lokaal beleid. Gezien de snelle achteruitgang van de biodiversiteit in ons land is het belangrijk dat we zo snel mogelijk overal werk maken van dit thema. Zo kan de bouwopgave hand in hand gaan met het versterken van de natuur. Want dat gaat heel goed samen!

Toekomstbestendig bouwen in Zuid-Holland

Als snelgroeïende, sterk verstedelijkte provincie staat ook Zuid-Holland voor een grote woningbouwopgave. We willen betaalbaar, snel en veel bouwen, maar het gaat niet om aantallen alleen. Het is nu meer dan ooit nodig om toekomstbestendig te bouwen. Natuurinclusief bouwen en inrichten is hier een onderdeel van. Door de natuur mee te nemen in de ontwikkelingen, zorgen we ervoor dat de samenleving en

ook de natuur baat heeft bij de ontwikkeling van de gebouwde omgeving. Daarbij verbetert de leefomgeving (voor dier én mens) en wordt deze gezonder en klimaatbestendig gemaakt. Daarnaast kan de woningbouw versnellen, omdat er overcompensatie van geschikte leefruimte voor beschermde dieren ontstaat. Dit zorgt namelijk voor het vroegtijdig en grootchalig inzetten op wettelijke verplichtingen voor natuurbescherming.

Doel en opbouw van deze handreiking

Om te zorgen dat niet iedere beleidsmedewerker of stadsecoloog het wiel opnieuw hoeft uit te vinden, maar juist snel concrete stappen kan zetten, is het delen van kennis en voorbeelden belangrijk. Ook zorgt dit voor duidelijke spelregels voor ontwikkelaars, waardoor er betere afstemming kan plaatsvinden en de woningbouw sneller wordt gerealiseerd. Daarom vind je in deze handreiking een concreet overzicht voor natuurinclusief beleid binnen de Omgevingswet. En aan de hand van verschillende goede voorbeelden geven we inzicht in hoe jij in jouw gemeente aan de slag kunt gaan. Zo maak je van natuurinclusief bouwen de standaard en zorg je dat dit in iedere (gebieds)ontwikkeling concreet kan worden opgepakt.

Opbouw van de handreiking

Eerst gaan we in op het belang van natuurinclusief bouwen en van beleid voor dit thema uiteengezet. Daarna is er aandacht voor de rol van de verschillende overheden. Vervolgens komen de instrumenten van de Omgevingswet aan bod.

In het laatste deel staan voorbeelden van gemeenten en provincie, inclusief een concreet advies om aan de hand van ieder voorbeeld zelf aan de slag te gaan.

Natuurinclusief bouwen en beleid

De kans van bouwopgaven

De toenemende druk op de beschikbare ruimte kan ten koste gaan van natuur en biodiversiteit, zowel in nieuw als bestaand stedelijk gebied. Tegelijkertijd is de bouwopgave, met de opdracht voor het (opnieuw) inrichten van een perceel, straat of buurt, de bijbehorende budgetten en de capaciteit van gemeenten en ontwerpers, een kans om meer en ecologisch kwalitatieve natuur toe te voegen aan onze leefomgeving. En daar komt natuurinclusief bouwen om de hoek kijken!

Wat is natuurinclusief bouwen?

Natuurinclusief bouwen houdt in dat in bouw- en gebiedsontwikkelingsprojecten natuur altijd wordt meegewogen; vanaf de verkenningsfase tot en met de beheerfase. Het gaat dan om maatregelen in, aan, om of op gebouwen en in de omliggende

private en openbare ruimte. Het doel is de biodiversiteit substantieel te ondersteunen en te versterken, passend bij het onderliggende landschap. Door een hogere natuurkwaliteit ontstaat een betere leefomgeving voor bewoners en gebruikers, zowel mensen als dieren.

De waarde van natuur in de gebouwde omgeving

De aanwezigheid van een gezond functionerend stedelijk ecosysteem met ruimte voor water en natuur heeft veel meer positieve effecten dan alleen biodiversiteit. Een natuurinclusieve inrichting levert een belangrijke bijdrage aan het realiseren van actuele maatschappelijke opgaven. Denk aan klimaatmitigatie en klimaatadaptatie, (drink)waterkwaliteit en een gezonde en prettige leefomgeving. Het draagt daarnaast bij aan geluidsisolatie, vermindering van luchtvervuiling, verbetering van de waterbergingscapaciteit, vastgoedwaardestijging en het beperken van plaagdieren. Natuur levert ook een positieve bijdrage aan de gezondheid van de inwoners van steden en dorpen, zowel fysiek als mentaal, en het bevordert sociale contacten. Al deze positieve bijdragen van de natuur noemen we 'ecosysteemdiensten'.

Door natuurinclusief te bouwen en te ontwerpen is het dus mogelijk om gezonde en aantrekkelijke, toekomstbestendige steden en dorpen te creëren, die voor alle gebruikers een prettige leefomgeving zijn.

Kans: werk met werk maken

Staat er een grootschalige ruimtelijke verandering op de planning? Of juist meerdere kleinere ingrepen? Door de kansen voor het verbeteren van de natuurkwaliteit dan tegelijkertijd mee te nemen waarvoor verschillende teams van de gemeente, ontwikkelaars, vastgoedeigenaren en ontwerpers aan het werk gaan, is er vaak veel meer mogelijk. Werk met werk maken dus!

Vertraging in projecten voorkomen

Er zijn dus genoeg redenen om aan de slag te gaan met natuurinclusief bouwen en de natuur mee te nemen in iedere ruimtelijke opgave. Maar omdat het tijd, aandacht en budget vraagt, wordt het vaak te laat doordacht of niet gedaan. Terwijl het in veel projecten uiteindelijk wél moet, bijvoorbeeld omdat er natuurbeschermingsverplichtingen zijn, waarvoor een omgevingsvergunning voor flora- en fauna activiteit moet worden aangevraagd. Of

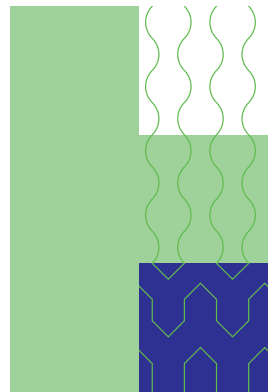
omdat er duurzame doelstellingen zijn gesteld die op een later moment in een project leiden tot concrete wensen of eisen voor het ontwerp. Dit werkt doorgaans vertragend in het ontwikkelproces en brengt veel extra kosten met zich mee. Neem daarom de natuur vanaf het begin van een project mee omzovertragingtevoorkomen goede, betaalbare en gezonde leefomgevingen voor de toekomst te realiseren. Tips over hoe de natuur en biodiversiteit te betrekken in stedelijke ontwikkelingen zijn te vinden in de handreiking Versterken biodiversiteit bij stedelijke ontwikkelingen (Provincie Zuid-Holland, oktober 2023).

De uitdaging voor gemeenten

Beperkte kennis en belangenafwegingen

Er is daarnaast nog een uitdaging voor gemeenten: in de praktijk leidt vergroening nu nog niet altijd tot toename van de ecologische functionaliteit. Soms zijn de uitgevoerde maatregelen niet van de juiste kwaliteit om de biodiversiteit daadwerkelijk te verbeteren. Daar moet dus meer aandacht aan worden besteed in de afstemming met ontwikkelaars en de beheerafdeling van de gemeente.

Door de complexiteit van gebiedsontwikkeling moeten veel afwegingen tussen verschillende opgaven gemaakt worden. Daarnaast worden initiële ambities en groene ontwerpen gedurende het ontwerpen en realisatieproces nog vaak overschreven door andere belangen. Zoals de behoefte aan een hogere grond- of vastgoedopbrengst en de doelen voor andere opgaven, denk aan ruimte voor energieoplossingen, parkeren en infrastructuur. Terwijl je, door het belang van natuur zwaarder mee te laten wegen en voldoende kennis over natuur in te brengen, wel degelijk zorgt voor betaalbare, gezonde, toekomstbestendige (woning)bouw.

2 De rol van de verschillende overheden

De rol van de gemeente

Voor natuurinclusief bouwen is kennis-opbouw nodig, duidelijk en eenduidig beleid en een heldere verplichting vanuit de gemeente. Vanuit bouwende partijen is deze wens ook uitgesproken. Marktpartijen willen namelijk vroegtijdig weten waar ze aan toe zijn en zo vertraging in het bouwproces of extra werk voorkomen.

Met vastgesteld beleid kun je bereiken dat er natuurinclusief gebouwd wordt. Je stelt hiervoor regels op die je vastlegt in het omgevingsplan. In het volgende hoofdstuk vind je een stappenplan om hiermee aan de slag te gaan.

Waarom gemeentelijke regels voor natuurinclusief bouwen?

De gemeente is in de meeste gevallen verantwoordelijk voor de inrichting van de fysieke leefomgeving en daarmee voor het stellen van regels voor natuurinclusief bouwen. Natuurinclusieve, groene maatregelen worden op of aan een gebouw genomen. Ook kunnen op het maaiveld van een perceel en in de omgeving natuurinclusieve maatregelen worden gerealiseerd.

Dit zijn aspecten die betrekking hebben op de ruimtelijke omgevingsplanactiviteit ‘bouwen’ en niet op de technische bouwactiviteit. Natuurinclusief bouwen en het versterken van de biodiversiteit vallen daarom grotendeels buiten de reikwijdte van de rijksregels. Dit betekent dat de gemeente veel vrijheid heeft om regels over natuurinclusieve (nieuw)bouw te borgen in het omgevingsplan. Voorbeeldregels zijn te vinden in de handreiking decentrale regelgeving (zie: bronnen).

Er zijn daarbij een aantal redenen waarom gemeentelijke regels voor natuurinclusief bouwen relevant zijn:

- als gemeente houd je zo regie op de doelstellingen voor de leefomgeving;
- bouwopgaven worden tegelijkertijd kansen om de leefomgeving te verbeteren en er wordt ‘werk met werk’ gemaakt;
- private ontwikkelingen dragen bij aan de toekomstbestendige opgave van de gemeente;
- je voorkomt veel vertraging in de bouwopgave, omdat de natuur eerder in het planproces wordt meegenomen. Daardoor wordt ook voldaan aan verplichtingen voor natuurbescherming. Tegelijkertijd wordt onduidelijkheid over de wensen van de gemeente voor ontwikkeling van natuur vroegtijdig weggenomen.

Alternatieve opties voor beleidsregels

Er is behoefte aan duidelijkheid.

Tegelijkertijd worden regels niet altijd met enthousiasme ontvangen. Er zijn alternatieve opties om in een gemeente met natuurinclusief bouwen aan de slag te gaan. We noemen er hier drie.

1. Inspireren en informeren

Het eerste alternatief is het bieden van inspiratie en informatie over biodiversiteit en maatregelen waarmee burgers en bedrijven vrijblijvend aan de slag kunnen gaan.

Inspireren en informeren is sowieso altijd een belangrijk onderdeel van het proces. Maar wanneer er geen verplichting is, is de kans groot dat de korte termijn economische belangen voorgaan. En dat de ruimte voor en de kwaliteit van de gerealiseerde natuur uiteindelijk beperkt is.

De ambities en opgaven voor o.a. biodiversiteit, klimaatadaptatie en de gezonde leefomgeving die de gemeente gesteld heeft, zullen dan grotendeels op gemeentelijke grond en met gemeentelijk budget (publiek

geld) worden ingevuld. Dat is een kostbare en uitdagende taak waar, in veel gevallen, de beperkte ruimte de grootste uitdaging zal zijn.

2. Gronduitgifte en anterieure (privaatrechtelijke) overeenkomsten

Het is ook mogelijk om bij eigen gronduitgifte en via anterieure overeenkomsten te borgen dat er natuurinclusief gebouwd moet worden. Voor gronduitgifte is uiteraard grond in het bezit van de gemeente nodig. Voor privaatrechtelijke overeenkomsten is daarnaast maatwerk door experts in ieder projectteam en onderhandelingsruimte nodig. Wanneer er veel verschillende projecten zijn, kan dit daarom veel meer capaciteit vragen dan wanneer het in één keer goed via het omgevingsplan geregeld wordt.

3. Niets doen

Je kunt als gemeente ook niets doen. Maar de wettelijke verplichting voor natuurbescherming om een gunstige staat van instandhouding te borgen, geeft dan op den duur een uitdaging die tot steeds meer werk

en kosten voor biodiversiteitsherstel leidt. Datzelfde geldt voor de klimaatopgave en gezondheidsuitdagingen bij inwoners van de gemeente. Dit zal voor vertraging zorgen en een negatief effect hebben op de algehele aantrekkelijkheid van de gemeente als vestigingslocatie voor bedrijven en als woonlocatie voor burgers.

Aan de slag met beleid voor natuurinclusief bouwen

De meest verstandige keuze is dus om beleid te maken, en dit te laten vaststellen in het omgevingsplan. Zorg er daarnaast voor dat interne en externe stakeholders goed geïnformeerd zijn over de verplichtingen en de mogelijkheden om daaraan te voldoen.

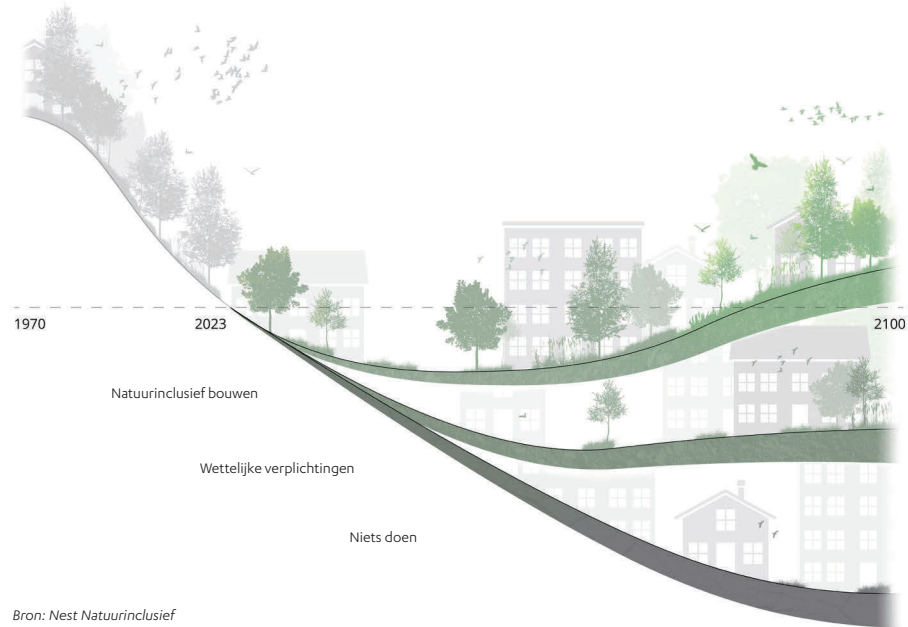
Natuurbescherming en natuurinclusief bouwen

Wanneer er in projecten te laat gestart wordt met de wettelijke verplichtingen voor natuurbescherming, zoals het uitvoeren van een ecologische quickscan en veldonderzoeken, resulteert dit vaak in vertraging. De benodigde omgevingsvergunning wordt dan te laat verleend. Door natuurinclusief bouwen met duidelijk beleid al vroeg in ieder project te agenderen, komt 'natuur' als thema eerder aan bod, en wordt vertraging doorgaans voorkomen.

Soortmanagementplannen (SMPs)

Veel gemeenten laten een soortmanagementplan (SMP) opstellen. Soms wordt dit verward met 'natuurinclusief bouwen'. De twee thema's zijn aanvullend, maar zeker niet hetzelfde:

- Het SMP is een beleidsplan waarin wordt beschreven hoe de staat van instandhouding van beschermde soorten (zowel in verblijfsplaatsen als in leefgebied) te versterken binnen een gemeente. Vaak is het doel van het SMP het verkrijgen

Bron: Nest Natuurinclusief

van een gebiedsvergunning voor flora- en fauna activiteiten. Zo hoeft niet voor ieder project een nieuw onderzoek en ontheffingstraject en vergunningstraject voor flora en fauna-activiteiten gestart te worden.

- Natuurinclusief bouwen richt zich op het versterken van de biodiversiteit door natuur een belangrijke stem aan tafel te geven bij ruimtelijke opgaven. Het is dus niet alleen voor reeds aanwezige beschermde soorten, maar ook

voor soorten die niet (meer) voorkomen, maar wel passend zijn in het plangebied dat ontwikkeld wordt.

Waar een SMP zorgt voor behoud en versterking van (beschermde) soorten uit het soortmanagementplan en een omgevingsvergunning' voor de werkzaamheden, richt natuurinclusief bouwen zich op herstel en versterking van de algehele stedelijke biodiversiteit.

De rol van rijksoverheid en provincies

Lost landelijke wetgeving dit niet op?

In de regels van de rijksoverheid wordt alleen het beschermen van de natuur geregeld, met binnenkort ook de verplichting om faunavoorzieningen te realiseren voor beschermde gebouwen bewonende diersoorten. Het inrichten van de openbare ruimte, het realiseren van groene gevels en daken, en het zorgen voor verblijven voor andere diersoorten is allemaal niet geborgd in landelijke regels.

Regels vanuit de rijksoverheid

Het is voor een gemeente niet mogelijk om regels op te stellen als een hogere overheid daarin al voorzien heeft. Een gemeente kan bijvoorbeeld niet via het omgevingsplan constructie-eisen stellen, zodat een gebouw geschikt is om waterberging op het dak te dragen of gevelbegroeiing te faciliteren. Dit is namelijk al wettelijk geregeld in het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl). Het is wel mogelijk om in het omgevingsplan te bepalen dat bij nieuwbouw op een perceel waterberging of een bepaald aandeel groen moet worden gerealiseerd.

De wettelijke verplichting voor natuurbescherming is door de rijksoverheid als geheel overgenomen in de Omgevingswet. Daarnaast wordt er gewerkt aan een wettelijke verplichting voor het opnemen van faunaverblijven voor de huismus, gierzwaluw en de gewone dwergvleermuis in het Bbl die in 2025 zal ingaan.

Ook andere 'groene hoofdstructuren' of 'groene zones' zijn beschermd via het ruimtelijke spoor. Het toetsingskader voor de vergunningen is beschreven in het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl).

Landelijke Maatlat Groene, Klimaat-adaptieve Gebouwde Omgeving

Als laatste is er nog de 'Landelijke Maatlat Groene, Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving'. Maar dit is geen regel in de Omgevingswet: het is een richtinggevend document. Uit de bijbehorende Kamerbrief valt op te maken dat de rijksoverheid slechts uniforme landelijke referentiekaders wil creëren en zich eigenlijk niet wil bemoeien met de lokale uitwerking van

natuurinclusief bouwen. Dit volgt ook uit het feit dat in de maatlat alleen een richtlijn is opgenomen over het onderwerp biodiversiteit en natuurinclusiviteit.

Instructieregels van de provincies

Natuurinclusieve (nieuw)bouw behoort tot het ruimtelijk aspect van bouwen. Dit is niet in de landelijke wetgeving opgenomen en is een taak die is toebedeeld aan gemeenten. De gemeente heeft hierdoor veel ruimte om regels te stellen over natuurinclusieve nieuwbouw. Maar doordat natuurbescherming een taak is van de provincie, kan ook de provincie regels stellen aan natuurinclusieve nieuwbouw en grootschalige renovatie. Die bevoegdheid is wel beperkt door het subsidiariteitsbeginsel.

In de Zuid-Hollandse Omgevingsverordening (ZHOV) wordt onder Toekomstbestendig bouwen benoemd dat en ruimtelijke opgave dient uit te gaan van natuurinclusief bouwen. De module Soortenbeleid in de ZHOV geeft de instructie om biodiversiteit te betrekken bij stedelijke ontwikkelingen.

De bevoegdheid om regels te stellen is overigens wel beperkt door het subsidiariteitsbeginsel.

Het subsidiariteitsbeginsel

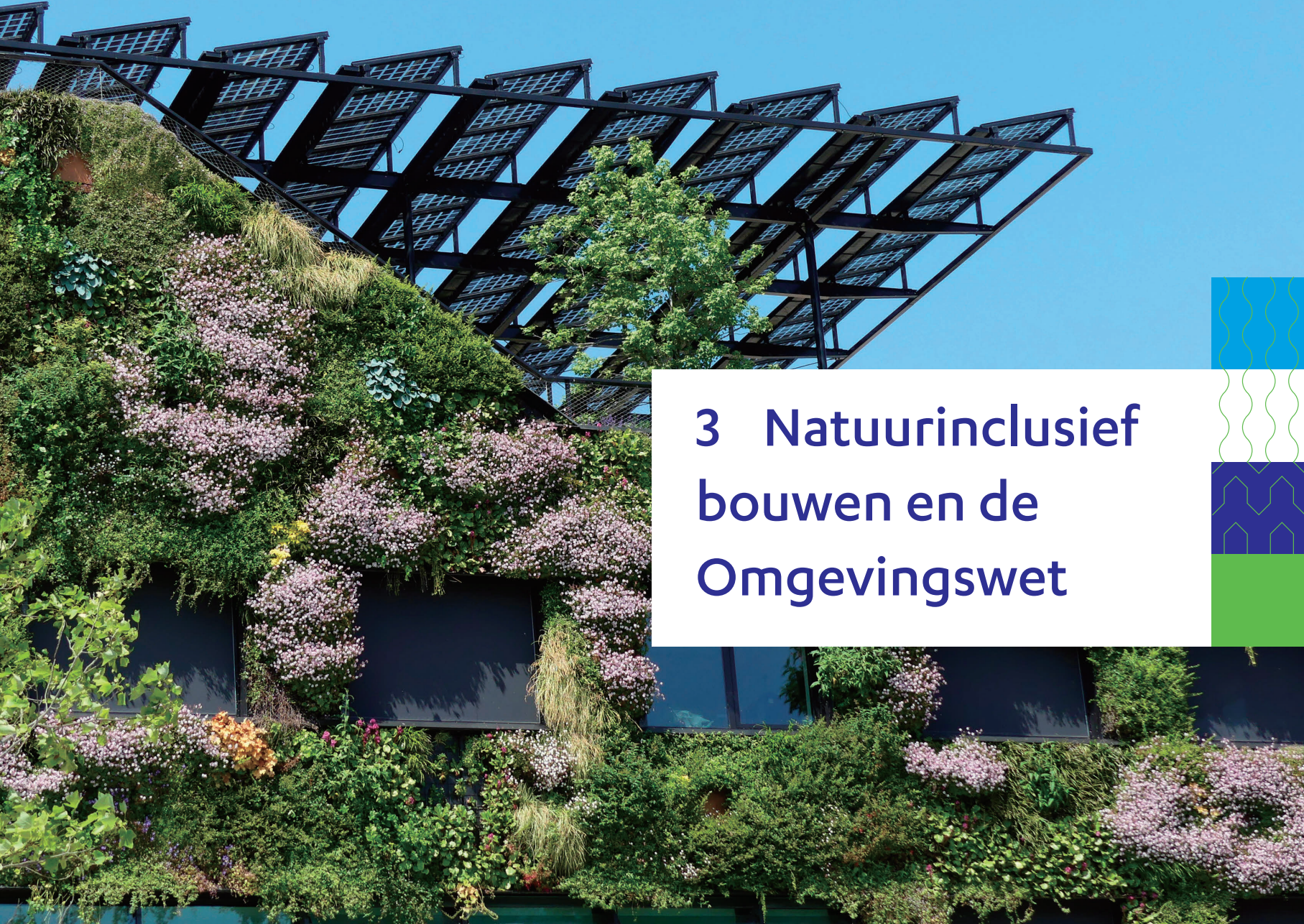
Bij de bevoegdheid van de rijksoverheid om regels te stellen, is in de Omgevingswet al rekening gehouden met het subsidiariteitsbeginsel: een onderwerp moet in beginsel decentraal worden geregeld, tenzij het beter centraal geregeld kan worden. In artikel 2.3 van de Omgevingswet is een regeling opgenomen over de onderlinge taakverdeling, met eisen voor een eventueel optreden van de rijksoverheid of de provincie. Hierdoor is in eerste instantie, als iets doelmatig en doeltreffend door de gemeente geregeld kan worden, terughoudendheid vanuit de rijksoverheid en de provincie verplicht.

Het omgevingsplan is een instrument van de gemeente en de regels daarin zijn doorgaans dan ook van gemeentelijk belang. Maar er kunnen ook regels met overlappend belang in staan. Er kunnen onderwerpen in het omgevingsplan tot stand zijn gekomen door bijvoorbeeld regels vanuit de rijksoverheid of de provincie. Laatstgenoemden moeten het subsidiariteitsbeginsel in acht nemen, maar andersom moet de gemeente bij de (onderbouwing van) de regels in het omgevingsplan ook bekijken hoe die zich verhouden tot regelgeving van de rijksoverheid en de provincie. Regels die al in landelijke wetgeving zijn opgenomen, mogen namelijk niet door een gemeente worden overschreven.

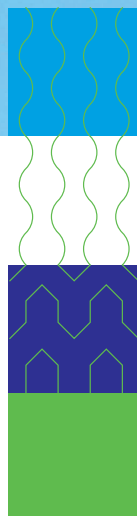
Overleg met Omgevingsdienst Haaglanden

Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) is het bevoegd gezag in Zuid-Holland voor de vergunningen Flora en Fauna. De bouwontwikkelingen vinden binnen de gemeenten veelal plaats door ontwikkelaars en corporaties. In de fase voorafgaand aan het afgeven van een vergunning bestaat voor gemeenten de mogelijkheid om een vooroverleg met ODH aan te vragen. Tijdens dit vooroverleg kunnen alle ins and outs van een aanvraag worden besproken. Er kan een inschatting gemaakt worden welke soorten bij de ontwikkelingen in het geding kunnen zijn. Daarnaast kan er vooraf nagedacht worden welke maatregelen getroffen kunnen worden om de staat van instandhouding te waarborgen dan wel te verbeteren. Het wederzijdse doel is een betere gebiedsontwikkeling met een plus voor de natuur. Daarnaast helpt het vroegtijdig contact leggen met ODH regelmatig voor een soepeler vergunningverleningsproces.

3 Natuurinclusief bouwen en de Omgevingswet

Natuurinclusief bouwen en de Omgevingswet

Onder de Omgevingswet vallen de regels over de fysieke leefomgeving. De systematiek van de Omgevingswet biedt meer ruimte om regels te stellen aan natuurinclusieve (nieuw)bouw. Daarbij is de reikwijdte van het omgevingsplan breder geworden waardoor er meer mogelijkheden zijn. Ook is er een ruimere belangenafweging mogelijk in het omgevingsplan, doordat functies evenwichtig aan locaties moeten worden toebedeeld.

Natuurinclusieve (nieuw)bouw past binnen de maatschappelijke doelen van de Omgevingswet: het draagt bij aan de bescherming en benutting van de fysieke leefomgeving door in combinatie met het bouwen van woningen de biodiversiteit te versterken. Bij ruimtelijke opgaven kan dus een verplichting vanuit het omgevingsplan om natuurinclusief te bouwen als een passende maatregel worden opgelegd om de maatschappelijke doelen van de Omgevingswet na te streven.

Instrumenten van de Omgevingswet

Onder de Omgevingswet hebben overheden verschillende instrumenten om richting te geven en eisen te stellen aan bouwopgaven. Voor gemeenten zijn er een aantal instrumenten die samen zorgen dat de ambities en doelstellingen concreet gemaakt worden voor ruimtelijke opgaven. Het enkel opstellen van een beleidsdocument of programma is niet voldoende om de inhoud hiervan verplicht te stellen en de doelstellingen te borgen. Hiervoor zijn vastgestelde regels in het omgevingsplan of voor een buitenplanse omgevingsplanactiviteit (BOPA) nodig.

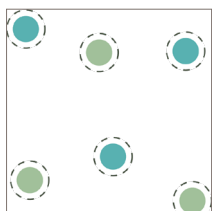
Daarnaast is het belangrijk dat de regels en bijbehorende informatie en inspiratie pro-actief gedeeld worden met interne en externe stakeholders, en dat plannen op gestructureerde en constructieve wijze getoetst worden. Zo worden initiatieven op tijd geïnformeerd over de regels waar een plan aan moet voldoen en wordt er bij de vergunningaanvraag consistent getoetst op deze regels.

Omgevingsvisie

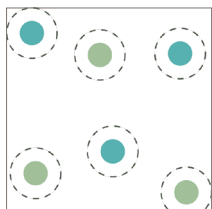
De ambitie die in de omgevingsvisie gesteld wordt, geeft richting aan de regels in het omgevingsplan en de activiteiten in een programma. Het thema 'biodiversiteit en natuur' kan hierin apart benoemd worden. Daarbij kunnen redenen gegeven worden waarom dit een belangrijk thema is. Ook worden onderliggende doelen benoemd.

Deze doelen kunnen gecategoriseerd worden naar onderliggende thema's:

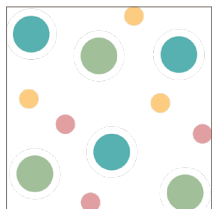
- behoud en bescherming van natuur, bijvoorbeeld voor het behoud en verplanten van bomen of de bescherming van lokale natuurwaarden;
- het ontwikkelen van een habitat voor bepaalde diersoorten (en planten) en basiskwaliteit natuur;
- voldoende ruimte voor natuur, bijvoorbeeld met een groennormering;
- behoud en versterking van groene en blauwe structuren.

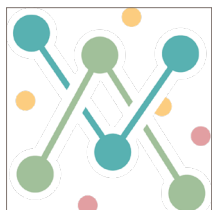
Behoud en bescherming van natuur

Voldoende ruimte voor natuur

Habitat voor soorten en basiskwaliteit natuur

Behoud en versterking van groene en blauwe structuren

Programma

In een programma formuleert een gemeente verschillende maatregelen die leiden tot de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Dit kan in de vorm van beleidsregels, financiële maatregelen (zoals overheidsinvesteringen of subsidies), communicatie, projectinitiatieven, afspraken (zoals convenanten) of andere middelen. Zo'n programma is zelfbindend: het programma bindt alleen het bestuur van de gemeente zelf. Pas wanneer een programma wordt vastgelegd in het omgevingsplan, is het ook bindend voor burgers en bedrijven.

Omgevingsplan

Met de Omgevingswet zijn bestemmingsplannen vervangen door één omgevingsplan. Hierin staan concrete doelen en regels voor de fysieke leefomgeving. Er moet ook een evenredige toedeling van functies aan locaties komen en deze moeten onderling afgewogen worden. Op een locatie kunnen namelijk meerdere activiteiten toegestaan zijn, zoals bij de bouw van woningen. De locatie is dan, naast een woningbouw-

locatie, óók een locatie waar ecologische waarde is toegekend door de gemeente. Door op de juiste manier regels te stellen, kunnen zowel de woningen gebouwd worden als de ecologische waarde in stand gehouden of verbeterd worden.

Omgevingswaarde

Met een omgevingswaarde in een omgevingsvisie of omgevingsplan kan een gemeente de ambitie voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving als een concrete waarde vastleggen. Daarmee verplicht een gemeente zichzelf om die waarde regelmatig te monitoren en meten, en bij te sturen met een programma en acties om de waarde te behalen. Een groennorm voor de hoeveelheid (of kwaliteit) van het (openbaar) groen kan bijvoorbeeld zo'n omgevingswaarde zijn.

Omgevingsvergunning

De omgevingsvergunning kan nodig zijn voor de wettelijke natuur- en soortenbescherming. En in het omgevingsplan kan een gemeente dus ook zelf bepalen voor

welke activiteiten er een omgevingsvergunning aangevraagd moet worden: er is dus ruimte voor lokaal maatwerk.

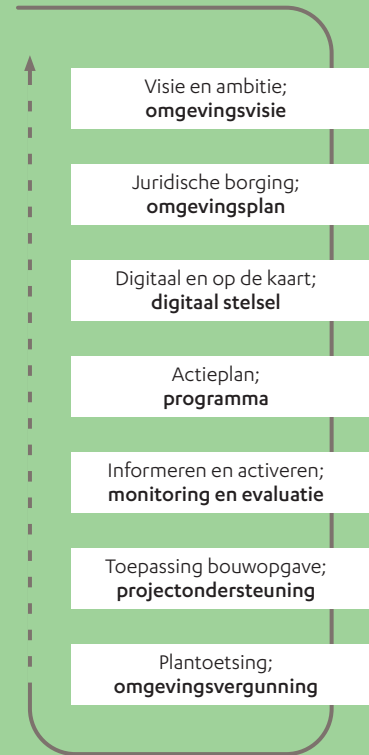
Digitaal stelsel

In het digitaal stelsel worden alle regels van het omgevingsplan omgezet naar regels voor locaties op de kaart en naar toepasbare regels die in beslisbomen verwerkt kunnen worden. Hiermee kunnen initiatiefnemers, en ook mensen in de gemeentelijke organisatie die aan ruimtelijke opgaven werken, zien welke regels gelden voor de geplande activiteit op een specifieke locatie.

In eerste instantie kan het invullen van dit stelsel veel werk geven. Daarbij moeten bijvoorbeeld ook kaarten, zoals de natuurnetwerkaart, geactualiseerd en digitaal ontsloten worden. Maar wanneer dit gedaan is, kan het ook veel inzicht geven en vragen beantwoorden. Dat bespaart tijd en voorkomt onduidelijkheid.

Stappenplan

Hiernaast is in een stappenplan weergegeven hoe de verschillende instrumenten ingezet kunnen worden en welke stappen worden doorlopen om tot daadwerkelijke realisatie van natuurinclusief bouwen te komen.

A photograph of a modern, multi-story brick building with a balcony. The building features a mix of grey and brown bricks and has several windows with wooden frames. A balcony with a metal railing and vertical wooden posts is visible on the upper floor. In the foreground, there is a lush garden with tall grasses, green foliage, and several bright red flowers. The background shows more green trees and a clear blue sky. On the right side of the image, there is a decorative graphic element consisting of a blue square with a white wavy pattern, a green square with a white geometric pattern, and a solid green square at the bottom.

4 Voorbeelden van gemeenten en provincie

Voorbeelden van gemeenten en provincies

Het is dus aan gemeenten om de instrumenten van de Omgevingswet in te zetten en zo de ambities om de biodiversiteit te herstellen en natuurinclusief te bouwen concreet te maken. In deze voorbeelden laten we zien hoe verschillende gemeenten en de provincie Zuid-Holland dit hebben aangepakt. Dit geeft je hopelijk inspiratie om voortvarend aan de slag te gaan, doordat je niet zelf het wiel hoeft uit te vinden!

Natuurinclusief puntensysteem Delft

Hoe heeft gemeente Delft het beleid voor natuurinclusief bouwen verplicht gesteld?

Ambitie

De ambitie van de gemeente Delft is het bevorderen van de biodiversiteit door buitenruimten en nieuwe bebouwing natuurvriendelijk in te richten en te realiseren.

Omgevingsvisie voor biodiversiteit

Delft zet in op het versterken van de biodiversiteit in de stad en in de omliggende groengebieden, om zo te komen tot een 'natuurinclusieve' stad. In de Delftse

omgevingsvisie staat: We geven ruimte aan groei van biodiversiteit door te streven naar beleefbare verbindingen, een fijnmazig groen netwerk in de stad en (pocket)parken verspreid door wijken die aansluiten op de ons omringende gebieden. Natuurinclusief bouwen en ontwikkelen is voor Delft de standaard. Bij de inrichting wordt rekening gehouden met de eisen die soorten aan hun omgeving stellen.

Kader voor natuurinclusief bouwen en ontwikkelen

Om de visie vorm te geven, is gekozen om een concreet kader op te stellen voor 'natuurinclusief bouwen en ontwikkelen' in samenhang met klimaatadaptieve maatregelen. Voorheen werd natuurinclusief bouwen op projectniveau geregeld met behulp van een kavelpaspoort of anterieure overeenkomst. Om groen en natuurinclusief bouwen structureel te verankeren, is er nu een puntensysteem opgesteld.

Vaststelling door de gemeenteraad

Het opstellen van het puntensysteem is op zichzelf niet voldoende. Daarvoor moet het puntensysteem vastgesteld worden door de raad in de vorm van een beleidskader. Dit is in 2021 gebeurd.

Omgevingsplan en bestemmingsplannen

Ook moet het kader juridisch geborgd worden in de ruimtelijke plannen. Gemeente Delft heeft nog geen omgevingsplan; daarom is het kader verwerkt in de bestemmingsplannen. Een voorbeeld hiervan is het bestemmingsplan voor de ontwikkeling bij de TU Delft Campus: 'Gele Scheikunde'. Hierin is een voorwaardelijke verplichting opgenomen voor natuurinclusieve bouw. Een voorwaardelijke verplichting is een planregel die verplicht tot het uitvoeren van bepaalde maatregelen voordat een nieuwe ontwikkeling tot stand kan worden gebracht. Met deze regel in het bestemmingsplan is de verplichting tot natuurinclusieve bouw juridisch geborgd.

Natuurinclusief puntensysteem

Om de biodiversiteit in de stad te versterken, moet bij elk project en/of gebiedsontwikkeling een onderbouwing worden aangeleverd: op welke wijze wordt invulling gegeven aan de eisen die aan de desbetreffende ontwikkeling worden gesteld?

Een puntensysteem, naar voorbeeld van de gemeente Den Haag, vormt de basis voor alle (nieuw)bouwprojecten, gebiedsontwikkelingen en renovatieprojecten binnen de

gemeente Delft. Het kan daarbij gaan om een grootschalige stedenbouwkundige herstructurering zoals in Schieoevers, het realiseren van een woongebouw of brug, of het renoveren van een gebouw.

De essentie van het puntensysteem is de vertaling van natuurdoelen in een lijst met maatregelen, waarbij elke maatregel een aantal punten waard is. Afhankelijk van de omvang en de ligging van het bouwproject wordt een te behalen puntenscore voorgeschreven, mede in relatie tot de kans van de aanwezigheid van soorten in de stad en de bijbehorende biotopen. De initiatiefnemer heeft vervolgens de vrijheid om een eigen mix van maatregelen te kiezen of vergelijkbare maatregelen voor te stellen. Om ervoor te zorgen dat de maatregelen bijdragen aan de ecologische samenhang, moet bij een aanvraag worden onderbouwd op welke wijze de (combinatie van) maatregelen helpt bij het versterken van de biodiversiteit en de biotopen.

Informatievoorziening

Eerder was het kader nog erg lastig te vinden op de website van de gemeente. Om initiatiefnemers met bouwplannen te informeren over alle regels die van kracht zijn in Delft, heeft de gemeente nu een leidraad opgesteld met '10 principes voor bouwen in Delft' die gedeeld wordt op de pagina 'Bouwen/Voor Projectontwikkelaars' op de gemeentelijke website. Hierin wordt het kader benoemd en als link toegevoegd.

Aan de slag!

Als gemeente kun je zelf ook het Delftse kader en (Haagse) puntensysteem gebruiken. Dit kan vanuit een eigen omgevingsvisie die biodiversiteit en/of natuurinclusief bouwen als relevant benoemt. Vervolgens kunnen eventueel de teksten en maatregelen in het puntensysteem aangepast worden naar lokaal relevante maatregelen in een gemeentelijk programma. In het bijbehorende collegevoorstel kan het belang van biodiversiteit en de visie en ambitie van de gemeente worden aangehaald als aanleiding voor de concrete regels voor natuurinclusief bouwen.

Let op: wanneer je natuurinclusief bouwen verplicht wilt maken, dan moet het kader worden vastgesteld en opgenomen in het omgevingsplan.

Gebiedsontwikkeling TU Delft Campus

Hoe wordt het Delftse beleid toegepast in de campus- en gebiedsontwikkeling van TU Delft?

Beleid, doelen en kader

In het beleid voor natuurinclusief en klimaatadaptief bouwen van TU Delft worden de kaders vanuit de gemeente Delft vertaald naar het beleid en de ambities voor de campus. Alle ontwikkelingen moeten voldoen aan het gemeentelijk beleid en aan de doelen voor de duurzame campusontwikkeling. Iedere ontwikkeling op de campus moet dus ook voldoen aan het 'kader natuurinclusief bouwen en ontwikkelen' van de gemeente Delft.

Overzicht en informatievoorziening

Voor het gehele gebied is een biodiversiteitsplan opgesteld met doelsoorten, groenblauwe structuren en een natuurinclusieve kansenkaart. Hiermee worden de ambitie en visie vertaald naar concrete doelstellingen voor het gebied. Deze doelstellingen worden vanuit de kaart vervolgens concreet gemaakt per projectlocatie. Zo wordt er niet per locatie bedacht wat er moet gebeuren, maar wordt er vanuit een visie op het geheel gestuurd op wat de individuele projecten kunnen realiseren. Daarmee wordt de opgave om de biodiversiteit te versterken in het gebied verdeeld over de projecten en kan er over plangebieden heen geschakeld worden om verbindingen te maken en alle doelsoorten een plek te geven, zonder overal alles te willen toevoegen.

Communicatie en inspiratie

Om te zorgen dat de verschillende ontwikkel- en ontwerpteams allemaal op de hoogte zijn van het beleid, wordt dit door de betrokken beleidsmedewerker meermaals onder de aandacht gebracht bij de projectmanagers. Daarnaast verzorgt hij voor ieder project een kick-offmeeting en begeleidt hij de teams door de verschillende ontwerpfasen om zo te zorgen dat ze voldoende op de hoogte zijn van het beleid, en van de mogelijkheden en kansen voor iedere projectlocatie.

Ambitie

De campus van de TU Delft is continu in ontwikkeling en daarbij zijn veel verschillende partijen betrokken. De ambitie is o.a. een klimaatadaptieve campus in 2030 die bijdraagt aan een kwalitatieve leefomgeving.

Aan de slag!

Dit voorbeeld gaat over een balans tussen verplichtingen vanuit beleid, en ondersteuning en regie vanuit een overkoepelende organisatie, zoals hier in een samenwerking tussen het TU-ontwikkelteam en de gemeente Delft. Het beleid wordt concreet toegepast in de bouwopgave, locatiespecifiek gemaakt vanuit het biodiversiteitsplan en vervolgens wordt er getoetst op de verplichting. Let op: echt goede invulling en impact komen pas wanneer er voor een gebiedsopgave een uitgewerkt plan wordt gemaakt waarbij de doelstellingen specifiek gemaakt worden voor een locatie.

Evaluatie puntensysteem Den Haag

Welke lessen heeft de gemeente Den Haag met haar puntensysteem geleerd?

Puntenlijstjes als 'afvinklijstje'

Sommige ecologen zien een puntensysteem als een beperkte oplossing die niet zorgt voor samenhangende maatregelen die ecologisch relevant zijn, en zo niet de verschillende voorwaarden per soort (V's) realiseert. Den Haag geeft aan dat het risico op een 'afvinklijstje' klein is. Dat komt door de verplichting om voor zowel fauna-verblijven, dak- en gevelgroen als voor maatregelen in de omgeving te moeten kiezen, en door het verplicht stellen van de ecooloog als adviseur.

De primeur

Gemeente Den Haag had in 2019 de primeur met een natuurinclusief puntensysteem. De maatregelenlijst met puntenbeoordeling zorgde ervoor dat bouwopgaven een minimaal aantal natuurinclusieve maatregelen moesten nemen. Dit is in Den Haag overigens alleen een verplichting bij groot-schalige projecten waarvoor een anterieure

overeenkomst wordt opgesteld of waar een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte geldt. Voor overige projecten is het punten-systeem richtinggevend.

In 2021 evalueerde het team van de gemeente Den Haag dit systeem. Het kwam tot de volgende conclusies:

- Het inschakelen van een ecooloog wordt voor grootschalige projecten verplicht. Dit was voorheen een aanbeveling. Datzelfde geldt voor een verplicht beheer- en onderhoudsplan.
- De onderverdeling naar verschillende wijken met eigen puntenlijsten vervalt; er is nu één lijst.
- Daarnaast is de categorisering van de projecten en maatregelenlijst hier en daar aangescherpt.

In 2023 voegde het team daar nog een aantal bevindingen aan toe:

- Voor het aanleveren van het puntensysteem is een uniform format noodzakelijk. Anders levert het veel onduidelijkheid op en kost het zowel de ontwikkelaar als de gemeente veel tijd om de check uit te voeren.

- Het beheer- en onderhoudsplan moet strakker worden uitgevraagd; dit wordt nu nog niet meegeleverd met de te behalen punten.
- Sommige maatregelen worden zelden tot nooit gekozen. Deze worden in een volgende evaluatie meegenomen.

Structurele plantoetsing

Het originele beleidsstuk voor natuurinclusief bouwen was een lang document. Om het natuurinclusief beleid overzichtelijker te maken, is het verwerkt tot een document van slechts twee pagina's met een introductie over de verplichting en de in te vullen tabel voor de initiatiefnemers.

Daarnaast werd in de evaluatie van de gemeente Den Haag geconstateerd dat de toepassing van het puntensysteem niet structureel werd getoetst, wat overigens gold voor meer bovenwettelijke eisen uit het gemeentelijk duurzaamheidsbeleid. Wanneer het beleid geborgd is in het omgevingsplan onder de Omgevingswet, wordt de plantoetsing wel structureel gedaan door de plantoetsers van de gemeente.

Ambitie van de gemeente Vlaardingen

Hoe zit het met de politieke wil?

Voor de gemeente Vlaardingen zorgde dit voor het startschot.

Motie Natuurinclusief bouwen - college van B&W

In veel gemeenten begint het bij een ambitie of doelstelling voor biodiversiteit of natuurinclusief bouwen, die benoemd wordt in de omgevingsvisie of een ander visiedocument. Zo werd er in Vlaardingen een motie ingediend op basis van de woonvisie met daarin de ambitie om natuurinclusief te bouwen. De motie verzocht om concretisering van deze visie in wat dit voor de gemeente zou betekenen en hoe het kon worden ingevuld.

Samen met een integraal team vanuit de afdelingen Wonen en Groen werd gewerkt aan de concretisering van wat natuurinclusief bouwen voor Vlaardingen betekent. Op basis van de mogelijkheden om de ambitie concreet te maken, werd er - in afstemming met de betrokken wethouders - gezamenlijk gekozen voor een aanpak om natuurinclusief bouwen te gaan verankeren.

Aan de slag!

Politieke wil is een belangrijke voorwaarde voor succesvol natuurinclusief beleid. En dan niet alleen vanuit enthousiasme bij de wethouder Duurzaamheid of Groen, maar óók bij de wethouder die verantwoordelijk is voor de bouwopgave. Neem hier dus in jouw gemeente eerst de tijd voor. Niet alleen om een beleidsstuk te laten vaststellen door college en de raad, maar ook om te zorgen dat de afdelingen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en samenwerking met de bouwende partijen hier constructief mee aan de slag gaan. Dat zorgt voor een vlotte implementatie binnen de organisatie.

Juridische borging en de Omgevingswet

Hoe zorg je voor juridische borging onder de Omgevingswet? Gemeente Leiden zocht het uit.

Goede juridische borging van het natuur-inclusief beleid is belangrijk om te zorgen dat de regels ook daadwerkelijk worden toegepast, getoetst en nageleefd. Stads-ecoloog Joost Schrieks heeft samen met de gemeentelijke planjuristen en een juridische student uitgezocht hoe natuur-inclusief bouwen geborgd kan worden. Mede dankzij dat team is het stappenplan in dit document met de zo belangrijke stap van juridische borging in het omgevingsplan tot stand gekomen.

Aan de slag!

Zorg voor duidelijkheid over de precieze regels voor ruimtelijke opgaven en borg deze in het omgevingsplan. Betrek daarbij lokale juridische expertise, bijvoorbeeld een omgevingsjurist, want de lokale context verschilt van gemeente tot gemeente.

Duurzaamheidsleidraad

Wat kun je het beste doen als je wel gewoon aan de slag wilt, maar niet alle expertise in huis hebt? Gemeente Capelle aan den IJssel gaf het voorbeeld.

Expertise en ondersteuning

Grote gemeenten hebben doorgaans meer kennis en experts in huis om het natuurinclusief beleid uit te werken, informatievoorziening te verzorgen, en om in projecten te ondersteunen en de plannen grondig te toetsen. Kleine gemeenten hebben niet altijd deze luxe van voldoende expertise.

Zorg voor een match op ambitie, expertise en capaciteit

Bedenk goed wat je als gemeente nodig hebt als je aan de slag gaat met natuurinclusief bouwen. Waar wil je naartoe en is dat reëel qua beschikbare capaciteit en kennis binnen je organisatie? Maak gebruik van de expertise die er al is bij andere gemeenten en externe experts; je kunt en hoeft niet alles zelf te weten. Kijk bijvoorbeeld of er subsidies zijn om externe deskundigen in te schakelen, zoals de Vliegende Brigade van de provincie Zuid-Holland.

Daarom stelde gemeente Capelle aan den IJssel in een duurzaamheidsleidraad een simpel toetsingssysteem voor natuurinclusief bouwen op. Deze gemeente heeft namelijk maar beperkte capaciteit en expertise in huis, maar wilde wel de eerste stappen zetten met natuurinclusief bouwen. Daarom is voor een simpele methodiek gekozen: er wordt bepaald hoeveel vierkante meter ecologisch relevant groen er moet worden toegepast in het project, en uit welke doelsoorten met voor hun passende maatregelen dan gekozen kan worden.

De voorgestelde opzet voor plantoetsing vraagt om een tabel aan te leveren met de hoeveelheden gekozen maatregelen en een plankaart van de voor- en na-situatie. Dat maakt het toetsen simpel en er is zo minder ecologische expertise nodig. De kwantiteit van de genomen maatregelen bepaalt in eerste instantie of een project voldoet.

Aan de slag!

Wat is een eerste stap die je als (kleine) gemeente kunt nemen? Zorg voor een proces dat zo simpel is om te toetsen dat ook collega's zonder ecologische kennis de toetsing kunnen verzorgen. Ga op zoek naar experts die je kunnen ondersteunen in het proces. Zet vervolgens de beschikbare (beperkte) interne capaciteit in om belangrijke projecten te ondersteunen en te toetsen. Ook kun je stappen zetten in de informatievoorziening voor alle projecten in de gemeente, zoals met natuurnetwerkkarten en informatie voor de gekozen doelsoorten.

Omgevingsverordening Zuid-Holland

Hoe kun je als provincie de gemeenten beïnvloeden? De provincie Zuid-Holland nam een instructieregel op in haar verordening om gemeenten te sturen op biodiversiteit bij stedelijke opgaven.

Provinciale omgevingsvisie

Biodiversiteit kan op verschillende manieren een thema vormen in de omgevingsvisie, een programma en het omgevingsplan. In Zuid-Holland wordt, naast natuurbescherming, gewerkt aan actieve soorten-

bescherming waarvoor iconsoorten gebruikt worden.

De doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, gemeten aan de EU-doelstellingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), zijn niet haalbaar zonder het vergroten en versterken van de biodiversiteit ook buiten de natuurgebieden. Alleen het passief beschermen van soorten volstaat dus niet. Daarbij is actieve soortenbescherming noodzakelijk. Als visie wil de provincie daarom zorgdragen dat de basiscondities (voor deze iconsoorten) op orde zijn en ecosystemen goed kunnen functioneren. Zo ontstaat een leefomgeving waarin de provincie aan de zorgtaak voor planten en dieren voldoet.

Omgevingsverordening met instructieregel

Om de omgevingsvisie te borgen in de omgevingsverordening is in 2023 een artikel opgenomen dat gemeenten de instructie geeft om bij ieder omgevingsplan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, de mogelijkheden voor het bevorderen van de biologische diversiteit te betrekken en om toekomstbestendig en natuurinclusief te bouwen.

De provincie geeft op deze wijze een instructie aan gemeenten, omdat ze zo aandacht wil vragen voor dit thema. Het is enkel een

instructie om natuurinclusief bouwen te stimuleren, omdat onder de Omgevingswet gemeenten verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de leefomgeving en om de afweging te maken tussen de verschillende ruimtelijke belangen.

Informatievoorziening

Handreiking 'Biodiversiteit versterken bij stedelijke opgaven'

Om beleidsmedewerkers en projectmanagers van gemeenten te ondersteunen in het uitvoeren van de instructie, heeft de provincie Zuid-Holland een handreiking geschreven. Hierin maakt ze concreet wat de provincie in ieder plan aan onderwerpen en doelen verwacht op het gebied van biodiversiteit. Daarbij gaat het om behoud van (zo veel mogelijk) bestaande natuur, het realiseren van leefgebied voor (icoon)soorten en basiskwaliteit natuur, het zorgdragen voor voldoende ruimte voor natuur en het behouden en versterken van groenblauwe structuren.

Aan de slag!

Binnen de gemeente kun je de instructieregel van de provincie als reden toevoegen aan de onderbouwing waarom er in ruimtelijke plannen aandacht moet zijn voor biodiversiteit.

Toolbox Natuurinclusief Bouwen

Welke informatievoorziening is nodig en waar maak je dit beschikbaar? Gemeente Nijmegen maakte een toolbox en ging aan de slag met het digitaal stelsel.

Toegankelijke informatie over doel-soorten en groenmaatregelen

De gemeente Nijmegen had voor een aantal gebiedsontwikkelingen al een toolbox met regels en informatie over natuurinclusief

bouwen; via een anterieure overeenkomst moest de natuur standaard worden meegenomen. Maar dat gaat in principe alleen op voor grote nieuwbouwprojecten, niet voor de bestaande stad.

Omdat in de Nijmeegse omgevingsvisie staat dat de gemeente natuurinclusief wil bouwen, ontwikkelde ze een nieuwe toolbox. Deze 'Toolbox natuurinclusief bouwen Nijmegen' richt zich tot de bebouwde omgeving en is bedoeld voor de hele stad.

De nieuwe toolbox bestaat uit twee pijlers:

1. het aanbrenge van verblijfplaatsen in/ aan een gebouw voor gebouw bewonende soorten (de gierzwaluw, huismus en vleermuis)en
2. het realiseren van groenmaatregelen voor een geschikte leefomgeving voor zogenoemde doelsoorten.

De toolbox geeft in tekst en verschillende afbeeldingen weer welke maatregelen per diersoort genomen kunnen worden om aan het natuurinclusief beleid te voldoen.

Via de online omgeving van het digitaal stelsel zal de toolbox ontsloten worden. Daarnaast zal de toolbox actief worden gedeeld via de omgevingstafels en de projectbesprekingen met initiatiefnemers.

Aan de slag!

Geef inzicht in welke diersoorten (en plantensoorten) horen bij het natuurinclusief beleid. Visualiseer wat er nodig is voor iedere soort om te voldaan worden aan de habitatvoorwaarden en aan de regels van het beleid.

Voor meer informatie

U kunt contact opnemen met het expert-team Toekomstbestendig Bouwen:

Ingrid Sloots

Expert Natuurinclusief Bouwen
Provincie Zuid-Holland en
Directeur Nest Natuurinclusief

i.sloots@pzh.nl

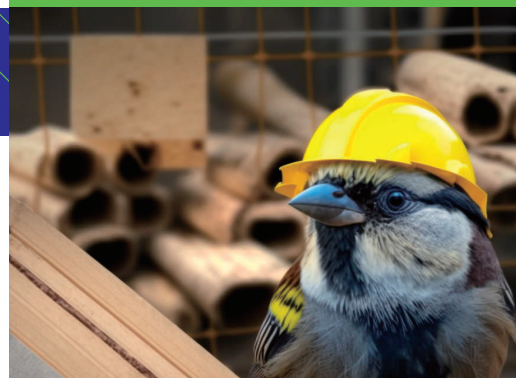
expertsTBB@pzh.nl

zuidholland@pzh.nl

zuid-holland.nl/toekomstbestendig-bouwen

Bouwen én de biodiversiteit versterken. Wij geloven dat het samen kan en laten je zien hoe!

Bouwprojecten en gebiedsontwikkeling bieden veel mogelijkheden om impact te maken op de leefomgeving van mensen en op de biodiversiteit. Het team van Nest Natuurinclusief maakt natuurinclusief bouwen concreet. Wij maken van een ambitie - om de natuur en biodiversiteit een plek te geven in

ruimtelijke opgaven - tastbaar beleid en duidelijke ontwikkelplannen. Zo krijg je inzicht in hoe je daadwerkelijk de kwaliteit van de natuur kunt verbeteren als onderdeel van ieder bouwproject.

Bij vragen kan de provinciale expert Natuurinclusief Bouwen ingezet worden door gemeenten. Er zijn ook experts op het gebied van andere toekomstbestendige opgaven.

Bronnen

Kennisdocumenten

- Handreiking decentrale regelgeving klimaat-adaptief en natuurinclusief bouwen, inrichten en beheren, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2022.
- Versnellen voorfase gebiedsontwikkelingen, SITE Urban Development, 2022.
- Afstudeeronderzoek Romuald van Gilse, ‘Natuurinclusieve nieuwbouw onder het dak van de gemeente’, gemeente Leiden.
- Handreiking Versterken biodiversiteit bij stedelijke ontwikkelingen, Provincie Zuid-Holland, oktober 2023.

Websites

- [Aandeslagmetdeomgevingswet.nl](https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl)
- [Delft.nl](https://delft.nl)
- [Delft.raadsinformatie.nl](https://delft.raadsinformatie.nl)
- [Ruimtelijkeplannen.nl](https://ruimtelijkeplannen.nl)
- [TUDelftcampus.nl](https://tudelftcampus.nl)
- [Denhaag.raadsinformatie.nl](https://denhaag.raadsinformatie.nl)
- zuid-holland.nl

Handige bronnen voor natuurinclusief bouwen

- [Bouwnatuurinclusief.nl](https://bouwnatuurinclusief.nl)
- [Platform KAN Bouwen](https://platformkanbouwen.nl)
- [Nest Natuurinclusief](https://nestnatuurinclusief.nl)
- [Vogelbescherming](https://vogelbescherming.nl)
- [Zoogdiervereniging](https://zoogdiervereniging.nl)

Colofon

Uitgave

Provincie Zuid-Holland en Nest Natuurinclusief

Teksten en redactie

Ingrid Sloots, Nest Natuurinclusief

Rosemarie Nelemans, Taalcollega

Beeld

Foto omslag: De Groene Kaap, Rotterdam

Niels Zonneveld, Nest Natuurinclusief

Beeldbank provincie Zuid-Holland

Ontwerp

Studio Grafimedia, provincie Zuid-Holland

231202456

Met dank aan

Pauline van Dijk, provincie Zuid-Holland

Roderick Simons, provincie Zuid-Holland

Nadeche Seugling, gemeente Capelle aan den IJssel

Annika van Wensveen, gemeente Capelle aan den IJssel

Ebel Schepers, provincie Zuid-Holland

Wout van der Slikke, provincie Zuid-Holland

Anne Kleinjan, provincie Zuid-Holland

Nadine van Wijngaarden, provincie Zuid-Holland

Diny Tubbing, gemeente Delft

Joost Schrieks, gemeente Leiden

Jaap Jeroen Kreeft, provincie Zuid-Holland

Ivor Scholman, provincie Zuid-Holland

©2023 Provincie Zuid-Holland en Nest Natuurinclusief.

